

Boek over uitvaartcultuur van Nederland

‘Nederland gaat uniek om met sterven, dood en rouw’

Foto: Barry Jonas

Vlnr: Claudia Venhorst, Peter Nissen (hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit Nijmegen) en Brenda Mathijssen.

Thanatologen Brenda Mathijssen en Claudia Venhorst geven in hun boek een beeld van hoe we vandaag de dag met de dood omgaan. ‘De Nederlandse uitvaartcultuur is goed georganiseerd en er mag en kan veel.’

De ‘Gezusters Dood’, zo worden thanatologen Brenda Mathijssen en Claudia Venhorst door de studenten op de Radboud Universiteit gekscherend genoemd. Mathijssen vindt het niet erg. “Het is een goede manier om het thema laagdrempelig te maken. Zo’n grapje haalt de zwaarte eraf, waardoor je makkelijker in gesprek raakt over de dood.” Mathijssen is als promovenda verbonden aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van

de Nijmeegse universiteit. Als thanatoloog onderzoekt ze hoe we in Nederland omgaan met sterven, dood en rouw. “Ik promoveer dit jaar op onderzoek naar hoe uitvaarten tegenwoordig vorm worden gegeven door niet-religieuzen en christenen.” Mathijssen en haar collega Claudia Venhorst geven regelmatig colleges en lezingen over rituelen rondom de dood. Venhorst promoveerde een paar jaar eerder met onderzoek naar moslimrituelen rond de dood in Nederland.

Beide onderzoeken komen volgens Mathijssen mooi samen in hun project, een boek getiteld: ‘Dood. Wegwijs in de Nederlandse uitvaartcultuur’. Een overzicht van de moderne omgang met de dood in ons land. Bedoeld ‘voor iedereen die werkt met de dood, en voor iedereen die ooit verwacht te zullen sterven’, legt Mathijssen uit.

Traditie

Want hoewel de Nederlandse uitvaartcultuur doorspekt is van eeuwenoude rituelen, is ze ook aan trends onderhevig. Als voorbeeld geeft de promovenda de mogelijkheid dat nabestaanden meegaan naar de oven om te zien hoe de kist de oven ingaat. “Dat is een ontwikkeling van de laatste jaren. Een ontwikkeling waar

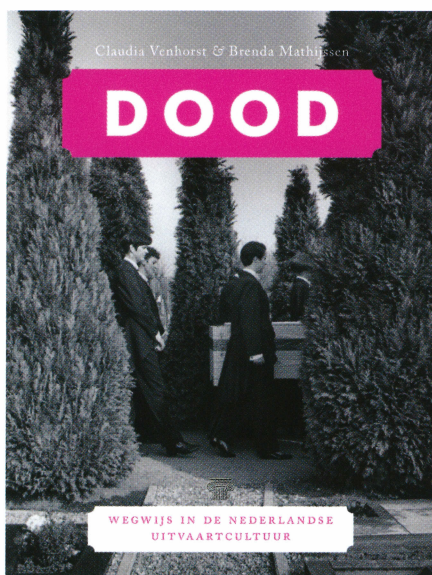
‘Het boek helpt je vragen stellen en reflecteren op je werk’

we nog niet een collectieve traditie van hebben gemaakt. Hoe geef je dan zo iets vorm? Sommige crematoria hebben de ovenruimte hiervoor aangepast en moedigen het aan om mee te gaan. Andere uitvaartverzorgers raden het soms om praktische redenen af. Nabestaanden kunnen er zich bovendien niet altijd iets bij voorstellen. Ook zijn er discussies over of het nu juist wel of niet goed is om te zien dat de kist in het vuur verdwijnt. Helpt dat wel of niet bij het rouwproces? Dit soort ontwikkelingen worden in het boek besproken. Claudia en ik zeggen niet wat wel of niet goed is, maar het is wel goed om je af te vragen waarom we bepaalde dingen juist wel of niet doen.”

Nederland heeft een unieke uitvaartcultuur, benadrukt Mathijssen. “Dat realiseren we ons niet altijd.” Engelsen vinden de horecavoorzieningen van onze crematoria heel goed, Denen en Duitsers zijn onder de indruk van onze persoonlijke uitvaarten en creatieve vormen van asbestemming. “Nergens ter wereld hebben zo veel mensen een uitvaartverzekering als in Nederland. En de zorg na onze dood is bijzonder goed georganiseerd. Dat heeft ook te maken met dat een overledene binnen zes werkdagen begraven of gecremeerd moet worden. Zo’n korte periode vraagt nu eenmaal om een strakke planning.” In Engeland bijvoorbeeld hebben ze die regel niet, weet de onderzoeker. “Daar duurt het gemiddeld drie weken voordat iemand wordt begraven of gecremeerd. Dat geeft een heel andere dynamiek.”

Wachtijd

In Nederland gebeuren er meer dingen die in het buitenland heel anders gaan. Neem de maand wachtijd na de crematie, waarna nabestaanden de as mogen meenemen. “Dat is uniek voor ons land”, aldus de promovenda. Die wachtijd vindt zijn oorsprong in de negentiende eeuw, legt ze uit. Een periode waarin de grootste gifmengster aller tijden, de Leidse Maria Swanenburg oftewel Goeie Mie, in drie jaar tijd meer dan honderd mensen vergiftigde om het verzekeringsgeld voor de begrafenis of een erfenis op te strijken.

“De overheid stelde een maand wachtijd in om zo eventueel nog onderzoek te kunnen doen bij verdachte omstandigheden. Voor zover dat kan met as.” Inmiddels is die maand nu bedoeld als bedenktijd voor nabestaanden, om rustig te beslissen wat ze met de as gaan doen. Sommige mensen vinden die maand te lang. Je ziet daarom steeds vaker dat Nederlanders voor een crematie naar België uitwijken waar je de as meteen meekrijgt. Andersom komen er steeds meer mensen uit Duitsland in Nederland cremieren. Omdat je in Duitsland de as niet mee naar huis krijgt en niet mag verstrooien buiten de begraafplaats, en in ons land wel.” Het zijn interessante ontwikkelingen, vindt Mathijssen.

Een andere ontwikkeling als het gaat om sterven, dood en rouw is het publiekelijk sterven en rouwen. Venhorst en Mathijssen lichten in hun boek de MH17-ramp uit. “De ramp met de MH17 was deels het verdriet van Nederland, deels het verdriet van nabestaanden. Hoe verhoudt zich dat tot elkaar, hebben we ons afgevraagd. Wanneer er bijvoorbeeld collectief wordt herdacht, voel je je als nabestaande dan verplicht om mee te doen? Of kun je je daar ook aan onttrekken? Wanneer we kijken naar de aanslagen in Noorwegen door Anders Breivik (Breivik schoot in 2011 69 mensen

dood op het eiland Utøya, red.) zie je dat er na vijf jaar geen nationale collectieve herdenkingen meer werden gehouden. Ik probeer me voor te stellen hoe je als nabestaande daarmee omgaat: jouw geliefde is overleden en dat krijgt een nationaal of zelfs internationaal kader. Wordt je rouw dan gekaapt?”

Media

Media spelen een grote rol in het beeld dat we hier hebben van de dood, weet de onderzoeker. “En het internet geeft iedereen de kans om zijn mening over de dood en over hoe je zou moeten rouwen te ventileren. Klappen langs de weg waar de rouwstoet van MH17 voorbijkomt; sommigen vinden het respectvol, anderen vinden dat het niet kan.” Ze geeft nog een media-voorbeeld: het euthanasiedebat. “Dat er in Nederland wetgeving over euthanasie is, maakt dat je erover moet praten. En dat gebeurt ook. Inmiddels is het debat verschoven naar het onderwerp voltooid leven. Wat is een voltooid leven? En wat maakt dat mensen het gevoel hebben dat hun leven voltooid is? Door dit debat wordt duidelijk hoe we in Nederland naar de dood én het leven kijken.”

Het doel van het boek is om de lezer bewust te maken van de bijzonderheden van de Nederlandse uitvaartcultuur, legt Mathijssen uit. “Dingen die we inmiddels misschien heel gewoon vinden, maar die allerm minst vanzelfsprekend zijn.” Thema’s als crematietoerisme, multiculturele verschillen in uitvaarten, de vorm van begraafplaatsen en publieke rouw worden behandeld. “Het boek helpt je vragen stellen en, als je in de uitvaartbranche werkt, reflecteren op je werk. Bovendien geeft het een kijkje achter de schermen voor mensen die er niet zoveel van afweten. Het maakt de uitvaartcultuur inzichtelijk met de nodige luchtigheid. Het is geen zware kost.” ◀